

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **V. P.**, zastoupeného JUDr. Miroslavem Jirákem, advokátem se sídlem v Kladně, Saskova 1961, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2016, č. j. 55 Co 111/2016-107, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení,

t a k t o :

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2016, č. j. 55 Co 111/2016-107, bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a vlastnické právo podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í :

I. Průběh řízení před Ústavním soudem, podstatná zjištění z vyžádaného spisu a rekapitulace ústavní stížnosti

1. Dne 11. 7. 2016 byla Ústavnímu soudu doručena ústavní stížnost ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel se jí domáhá zrušení výše citovaného usnesení Městského soudu v Praze, neboť má za to, že jím bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces a soudní ochranu ve smyslu čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a podle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod („Úmluva“).

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 5, sp. zn. 41 Nc 3508/2009, se podává, že usnesením ze dne 18. 12. 2015, č. j. 41 Nc 3508/2009-66, obvodní soud zamítl návrh stěžovatele na zastavení exekuce. Stěžovatel přitom návrh odůvodnil tak, že doposud neměl o vedení exekuce žádné informace, protože mu nebylo doručeno rozhodnutí o jejím nařízení a ani rozhodnutí nalézacího soudu. Exekuce je navíc vedena pro dluh, který neexistuje, nevznikl a ani nikdy vzniknout nemohl. Stěžovatel je totiž již od roku 1994 držitelem průkazu ZTP/P. Jako držitel tohoto průkazu měl podle ustanovení § 31 a příloh číslo 2 a 3 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, mimo jiné nárok na bezplatnou dopravu spoji místní veřejné hromadné dopravy [poznámka Ústavního soudu: od 1. 1. 2012 je nárok na bezplatnou dopravu obsažen v § 36 zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů (dále jen „zákon č. 329/2011 Sb.“)]. Na tuto zákonnou úpravu navazuje také Tarif Pražské integrované dopravy vydaný Regionálním organizátorem Pražské integrované dopravy (který je příspěvkovou organizací hlavního města Prahy), jenž držitelům průkazů ZTP/P rovněž přiznává nárok na bezplatnou přepravu v provozu Pražské integrované dopravy. Držitelem průkazu ZTP/P (který byl stěžovateli v pravidelných intervalech obměňován) je přitom stěžovatel nepřetržitě od roku

1994, kdy mu byl přiznán invalidní důchod. Z uvedených důvodů tedy stěžovatel nemohl jezdit bez platného jízdního dokladu v pražské městské hromadné dopravě, neboť takový jízdní doklad nikdy ani nepotřeboval. Oprávněnému (Dopravní podnik hlavního města Prahy, a. s.) tak nemohlo vůči stěžovateli nikdy vzniknout právo na jízdné a ani na smluvní pokutu. Podle stěžovatele je tak v jeho věci dán důvod pro zastavení exekuce v souladu s ustanovením § 268 odst. 1 písm. h) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „o. s. ř.“), protože exekuce je nespravedlivá a je v rozporu s dobrými mravy. Stěžovatel přitom nemohl uplatnit své námitky proti oprávněnosti vymáhané pohledávky v nalézacím řízení, protože o průběhu nalézacího řízení nebyl nijak informován. Veškerá doručení písemností proběhla fikcí a následně mu byl ustanoven opatrovníkem justiční čekatel, který však byl ve věci nečinný, řízení se aktivně neúčastnil a práva ani oprávněné zájmy stěžovatele nehájil. Nalézací soud neučinil ani všechny potřebné kroky ke zjištění jeho faktického pobytu. Jediné vysvětlení pro skutečnost, že při kontrole byl černý pasažér ztotožněn jako stěžovatel, je zneužití rodného listu stěžovatele, který v rozhodném období ztratil.

3. Obvodní soud pro Prahu 5 se s těmito námitkami stěžovatele neztotožnil. V řízení prý totiž bylo prokázáno, že doručování písemností, včetně doručování písemností soudním exekutorem, proběhlo řádně dle tehdy platných právních předpisů. Ostatní námitky proti oprávněnosti vymáhané pohledávky bylo možné uplatnit jen v nalézacím řízení. Není přitom podle obvodního soudu přípustné přezkoumávat nalézací řízení z hlediska (ne)přípustnosti výkonu rozhodnutí s odkazem na § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Nad tento rámeček obvodní soud připomněl, že v nalézacím řízení, které bylo zahájeno dne 30. 11. 1999, bylo stěžovateli původně doručováno na adresu, kterou má uvedenu v evidenci obyvatel od 21. 9. 1995, a bylo na jeho odpovědnosti, že na této adrese byl pro doručování osobou neznámou. Rovněž námitka týkající se oprávnění stěžovatele cestovat v prostředcích městské hromadné dopravy zdarma měla být uplatněna v nalézacím řízení. Navíc skutečnost, že cestující je držitelem průkazu ZTP/P, ještě automaticky neznamená, že nemůže porušit přepravní řád.

4. K odvolání stěžovatele bylo usnesení nalézacího soudu ústavní stížností napadeným usnesením Městského soudu v Praze potvrzeno. Městský soud zejména zdůraznil, že námitky stěžovatele spočívající v tvrzení, že vykonávané rozhodnutí (exekuční titul) je nesprávné, nelze v rámci exekučního řízení zohlednit. Soud je totiž při výkonu rozhodnutí vázán pravomocným vykonatelným rozhodnutím vydaným v nalézacím řízení. Exekuční řízení směřuje toliko k vymození splnění již uložené povinnosti. Nelze v něm proto přezkoumávat věcnou správnost exekučního titulu. Výjimkou bude situace, kdy na základě řádných či mimořádných opravných prostředků dojde ke změně nebo odklizení exekučního titulu. K takové situaci ovšem v právě projednávaném případě nedošlo. V exekučním řízení podle městského soudu nemohlo být zohledněno ani údajně nesprávné ustanovení opatrovníka stěžovateli. Taková vada ostatně zakládá důvod žaloby pro zmatečnost podle ustanovení § 229 odst. 1 písm. a) o. s. ř., kterou však stěžovatel nepodal.

5. Stěžovatel v nyní projednávané ústavní stížnosti namítá, že je držitelem průkazu ZTP/P a tvrzený dluh proto nikdy nemohl vzniknout. Nadto stěžovatel zdůrazňuje, že opatrovník ustanovený stěžovateli v řízení před nalézacím soudem neučinil nikdy žádný úkon v jeho prospěch, což nalézací soud rozporu s judikaturou Ústavního soudu toleroval [v této souvislosti stěžovatel odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 1231/09 (N 196/58 SbNU 735); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>]. Nalézací soud navíc nikdy v řízení neučinil všechny potřebné úkony ke zjištění faktického pobytu stěžovatele. Přitom mohl například požádat o součinnost příslušný orgán o ověření, zda v místě trvalého pobytu stěžovatele někdo bydlí. K tomu stěžovatel

uvádí, že v daném místě bydlel jeho bratr. Od bratra však stěžovatel žádnou informaci o tom, že by se mu někdo snažil doručit dopis od soudu, neměl.

6. Podle názoru stěžovatele bylo rovněž možné, aby exekuční soud posuzující stěžovatelův návrh na zastavení exekuce tento posoudil jako žalobu pro zmatečnost, a to v souladu s ustanovením § 41 odst. 2 o. s. ř., podle něhož platí, že každý úkon posuzuje soud podle jeho obsahu, i když je nesprávně označen. Exekuční soudy rovněž přehlédly, že ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř., zakotvující sběrný důvod pro zastavení výkonu rozhodnutí, musí v případech, jako je ten stěžovatelův, fungovat jako korektiv, který zabrání tak absurdním případům, jako se stalo právě ve stěžovatelově věci, že totiž proti těžce zdravotně postiženému občanu je uplatňována pohledávka za jízdné, od kterého je podle platných právních předpisů osvobozen.

7. Stěžovatel uzavírá, že nikdy žádnou časovou jízdenku nepotřeboval, a tudíž ji ani nikdy neměl. S ohledem na množství svých údajných jízd bez jízdního dokladu se přitom stěžovatel domnívá, že se stal obětí revizorů, kteří si o něm předávali informace a sepisovali na něj fingovaná hlášení (stěžovatel v této souvislosti odkazuje na několik článků z médií, podle nichž se revizoři právě takové činnosti v minulosti dopouštěli). Zarážející je v tomto ohledu už ta skutečnost, že stěžovatel měl být bez jízdního dokladu přistižen v poměrně krátké době v 15 případech na různých místech Prahy. Přitom však v předmětné době bydlel již v Kladně, odkud občas do Prahy skutečně cestoval, ovšem vybaven právě průkazem ZTP/P, aby prokázal právo na bezplatnou přepravu.

II. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení

8. Městský soud v Praze ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že jejím obsahem je stejná argumentace jako v řízení před obecnými soudy. Těžiště se pak jeví být podle soudu v otázce, zda (tvrzené) vady nalézacího řízení mohou mít význam v řízení exekučním, zejména když stěžovatel nevyužil možnosti dosáhnout odstranění exekučního titulu žalobou pro zmatečnost dle ustanovení § 229 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Odvolacím soudem přijatý výklad je sdílen ustálenou judikaturou. Podaná stížnost prý nemá ani potřebný ústavní přesah, a to jak s ohledem na bagatelní výši vymáhané částky, tak na okolnost, že se stěžovatel nepokusil dosáhnout zrušení exekučního titulu žalobou pro zmatečnost. S ohledem na obsah tohoto vyjádření je Ústavní soud nezasílal k případné replice stěžovateli, neboť by to bylo zjevně nadbytečné.

9. Dopravní podnik hl. m. Prahy, a. s. se postavení vedlejšího účastníka výslovně vzdal.

III. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

10. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soudní soustavy, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. náleží sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá ještě sama o sobě důvodnost ústavní stížnosti [viz kupř. náleží sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně opakovaně připustil, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páte

Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele.

11. Ve své rozhodovací činnosti se Ústavní soud vícekrát zabýval otázkou ústavně konformního výkladu práva. Neudržitelnou je aplikace práva vycházející pouze z jazykového výkladu. V této souvislosti lze odkázat zejména na náleží pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.), v němž se mj. konstatuje, že „[m]echanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevdělanosti, smysl a účel právní normy činí z práva nástroj odcizení a absurdity“. Obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona [srov. k tomu např. náleží Ústavního soudu ze dne 13. 6. 2006 sp. zn. I. ÚS 50/03 (N 120/41 SbNU 499)], „nýbrž se od něj [...] musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů [mající] svůj základ v ústavněkonformním právním řádu jako významovém celku [...]. Povinnost soudů nalézat právo neznamena pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad.“ Ústavní soud dále judikoval, že soudy musí při své činnosti postupovat tak, aby interpretační a aplikační právní problémy řešily s maximální mírou racionality [srov. třeba usnesení Ústavního soudu ze dne 3. 4. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 92/06 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>)]. Jednoduše vyjádřeno, spravedlnost musí být přítomna v každém procesu, ve kterém se interpretuje a aplikuje právo.

12. Tento požadavek však v případě stěžovatele zjevně nebyl dodržen. Oba soudy posuzující stěžovatelův návrh na zastavení exekuce totiž neprovedly ústavně konformní výklad ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. („Výkon rozhodnutí bude zastaven, jestliže výkon rozhodnutí je nepřijatelný, protože je tu jiný důvod, pro který rozhodnutí nelze vykonat.“) a v tomto směru nezohlednily ani relevantní judikaturu Nejvyššího soudu vážící se k „jinému důvodu“ podle citovaného zákonného ustanovení. Nejvyšší soud totiž výslovně připouští nevykonatelnost rozhodnutí též proto, že by výkon rozhodnutí znamenal popření základních principů právního státu. S tímto chvályhodným způsobem výkladu zřejmě započal již usnesením ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 20 Cdo 2131/2008 (všechna rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou dostupná na <http://www.nsoud.cz>), na něž navázal např. usnesením ze dne 19. 2. 2013, sp. zn. 20 Cdo 1394/2012. V citovaných usneseních – řečeno obecně – dospěl k závěru, že bez ohledu na to, že povinný nepodal proti směnečnému platebnímu rozkazu námitky, je exekuce v daném případě v rozporu s procesními principy (majícími podklad v právu hmotném – konkrétně v trestním zákoně) i v rozporu s účelem výkonu (exekuce) rozhodnutí, neboť oprávněný docílil vydání exekučního titulu jednáním později kvalifikovaným jako trestný čin.

13. Uznávaná komentářová literatura (srov. k tomu např. SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Občanský soudní řád*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 937, anebo JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha V.*, § 251 – 376 občanského soudního řádu. 2. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 115 a násl.] s odkazem na soudní praxi zmiňuje, že důvod zastavení výkonu rozhodnutí pro nepřijatelnost „z jiného důvodu“ [tedy podle ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř.] je naplněn např. i tehdy, kdy jeden z manželů (za účelem poškození druhého manžela) nechá postihnout majetek náležející do společného jmění manželů na základě exekučního titulu (například rozsudku pro uznání, rozsudku pro zmeškání nebo rozhodčího nálezu) existujícího bez reálného hmotněprávního nároku. Jde tak o ochranu jednoho z manželů, který se o postižení majetku ve společném jmění manželů nedozvěděl a nemohl tak využít prohlášení vůči věřiteli ve smyslu § 732 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v aktuálním znění (dále jen „občanský zákoník“).

14. Je tedy zřejmé, že již stávající soudní praxe vykládá a aplikuje ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. tak, že se použije pro odstranění zjevné nespravedlnosti i tehdy, kdy by výkon rozhodnutí byl dokonce v rozporu s principy právního státu. Jak k tomu totiž uvedl Ústavní soud (nález sp. zn. IV. ÚS 3216/14 ze dne 17. 12. 2015), „*zatímco důvody zakotvené pod písmeny a) až g) jsou důvody konkrétními, důvod uvedený pod písmenem h) je formulován všeobecně a jeho účelem je umožnit, aby výkon rozhodnutí byl zastaven i v jiných závažných případech, které pro jejich možnou rozmanitost nelze s úplností předjímat, resp. podrobit konkrétnímu popisu. Judikatura (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1932/2005 ze dne 16. března 2006) vymezila, že z povahy věci (včetně logického požadavku srovnatelnosti jednotlivých důvodů zastavení výkonu) musí jít o takové okolnosti, pro které další provádění výkonu je způsobilé založit kolizi s procesními zásadami (byť mohou mít podklad v právu hmotném), na nichž je výkon rozhodnutí (jakožto procesní institut) vybudován, anebo je protichůdné účelu, který se jím sleduje, totiž zajistit (efektivní) splnění povinnosti, vyplývající z vykonávaného titulu.*“

15. Podle přesvědčení Ústavního soudu pak situace popisovaná zmiňovanou judikaturou i literaturou v právě projednávaném případě nastala. Stěžovatel je osobou těžce zdravotně postiženou [pobírá invalidní důchod třetího stupně pro dětskou mozkovou obrnu ve spojení s praktickou slepotou (srov. č. l. 26–27), a je proto držitelem průkazu ZTP/P] s nárokem na bezplatnou dopravu, což v daném řízení nebylo nijak zpochybněno. Nastala tak zcela absurdní situace, kdy je proti stěžovateli vedeno exekuční řízení, ačkoliv si soudy byly a být musely plně vědomy toho, že stěžovatel žádnou svoji právní povinnost nejen neporušil, nýbrž ani porušit nemohl (!).

16. V řízení ostatně nebylo ani tvrzeno (a tím méně prokázáno), že by stěžovatel např. průkaz ZTP/P ztratil, anebo že by se jím i přes výzvu revizora neprokázal, takže by jej uvedl v omyl. Sám stěžovatel naopak v odvolání proti ústavní stížnosti napadenému usnesení městského soudu upozorňuje na zjevnou nelogičnost, že v *Hlášení o zjištění totožnosti cestujícího a přestupku proti MPŘ*, sepsaném revizorem (toto hlášení je součástí spisu nalézacího soudu ve stěžovatelově věci), je uvedeno, že stěžovatel měl prohlásit, že časovou jízdenku zapomněl doma. Městský soud na tuto skutečnost přitom v ústavní stížnosti napadeném usnesení nikterak nereaguje s tím, že námitky tohoto druhu měl stěžovatel uplatnit v nalézacím řízení. Takovýto postup však ze strany městského soudu (a konečně i soudu obvodního) hodnotí Ústavní soud jako nepřiměřeně formalistický, a to právě s ohledem na judikaturu citovanou shora, která evidentně připouští, aby i v řízení vykonávacím byla výjimečně zkoumána opodstatněnost hmotněprávního nároku, jehož vymožení (splnění) se vykonávacím řízením sleduje.

17. Vycházejí ze shora nastíněných východisek, dospěl Ústavní soud k závěru, že oba soudy nesprávnou aplikací ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. porušily základní právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy a logicky také jeho vlastnické právo podle čl. 11 odst. 1 Listiny (byť to stěžovatel výslovně nenamítá), neboť v dané věci dostatečně nezohlednily specifické a - podle silného přesvědčení Ústavního soudu - velmi jednoznačné okolnosti nyní projednávaného případu a smysl a účel naposledy citovaného zákonného ustanovení. Z povahy postižení stěžovatele, jakož i z dokumentů, jež měly exekuční soudy k dispozici, totiž měly exekuční řízení zastavit pro existenci opakovaně zmiňovaného „jiného důvodu“. Ze shora citované judikatury přitom vyplývá, že užití ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. není podmíněno ani vyčerpáním řádných opravných prostředků v předcházejícím nalézacím řízení (tím méně tedy žalobou pro zmatečnost).

18. Argument městského soudu bagatelností vymáhané částky v nyní projednávaném případě také není případný, a to jednak s ohledem na konkrétní majetkové poměry, na které stěžovatel poukázal, a především na zobecňující potenciál, který tento případ může mít, a to

jednak s ohledem na nyní provedený ústavně souladný výklad ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. a na množství možných podobných případů v budoucnu.

19. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené usnesení městského soudu zrušil.

P o u ě n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 1. listopadu 2016

Vojtěch Šimíček
předseda senátu